

УДК 811.161.2'367
DOI 10.35433/philology.2(100).2023.101-110

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІЮВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРИГОДНИЦЬКО- ІСТОРИЧНИХ ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА

В. Ю. Голуб*

У статті проаналізовано специфіку функціонування літературно-художніх антропонімів у романі В. Рутківського "Сині Води" та повісті О. Гавроша "Пригоди тричі славного розбійника Пинті".

З'ясовано, що власна назва персонажа художнього тексту є одним з аспектів реалізації авторської позиції у творі, що дає змогу зобразити історичні події крізь призму життя головних персонажів, осмислити загальне в конкретному, підсвітити актуальні особистісні сенси.

В історичному романі репрезентовано три культурні світи: литовсько-руський, татарський та порубіжжя між названими світами. Для введення читача в часовий контекст твору використано імена історичних постатей. Антропоніми, які позначають бродників, ілюструють традицію творення прізвиськ запорозьких козаків. Апелятив на позначення титулу, соціального стану чи військового звання важливий серед художнього антропонімікону татар. Головні дитячі антропоцентри роману мають пестливу форму імен, що вказує на вік цих персонажів та авторське прихильне ставлення до них.

Установлено, що для історико-біографічної повісті про пригоди розбійника Пинті характерна фольклорна стилізація, яка вплинула на добір літературно-художніх антропонімів. Номінації на позначення опришків відображають перехід з одного стану (сільського життя) до іншого (розбійницького) та вказують на характерологічні риси особи. Емоційно-оцінними літературними антропонімами є власні імена на позначення панів та інших статусних чиновників. Розпізнати іронічне забарвлення антропоніма допомагає контекст. Форма імені може вказувати на національне походження персонажа.

Простежено, що зоонімів у творах досить мало, зокрема, клички мають лише тварини, які безпосередньо пов'язані з головними персонажами творів та несуть деяке смислове навантаження для розвитку дії.

Визначено, що основною функцією літературно-художніх антропонімів у художніх текстах для дітей і юнацтва на історичну тематику є створення відповідного часового, просторового, культурного та соціального контексту, додатково вони можуть виражати оцінну конотацію, залежну від наміру автора.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, література для дітей і юнацтва, функції літературних антропонімів, зооніми.

* аспірантка кафедри українського мовознавства і
прикладної лінгвістики
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)
ryshytobi@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3470-4498

SPECIFIC FUNCTIONS OF LITERARY ANTHROPONYMS IN MODERN UKRAINIAN HISTORICAL AND ADVENTURE WORKS FOR CHILDREN AND YOUTH

Holub V. Yu.

The article analyzes the functioning specifics of literary and artistic anthroponyms in the novel "Blue Waters" by V. Rutkiivskyi and in the story "The Adventures of the Thrice Glorious Robber Pinti" by O. Gavrosh.

It has been found that the proper name of the character in fiction text can be one of the aspects of the realization of the author's position in the work, which makes it possible to depict historical events through the prism of the lives of the main characters, to comprehend the general in the specific, to highlight actual personal meanings.

The historical novel highlights the representation of three cultural worlds: the Lithuanian-Ruthenian, the Tatar, and the borderlands between these worlds. The names of historical figures are used to introduce the reader to the temporal context of the work. Anthroponyms denoting wanderers illustrate the tradition of creating nicknames for Zaporozhian Cossacks. The appellative designating a title, social status or a military rank is important among the literary anthroponymicon of the Tatars. The main children's anthroponyms of the novel have an affectionate form of names, it indicates the age of these characters and the author's favorable attitude towards them.

The author of the article has studied that historical biographical story about the adventures of the robber Pinti is characterized by folklore stylization, it also has influence on the selection of literary anthroponyms. Nominations for designation of opryshky reflect the transition from one state (rural life) to another (robbery life) and indicate the characterological traits of a person. The proper names of lords and other status officials are emotional and evaluative literary anthroponyms. The context helps to recognize the ironic coloring of the anthroponym. The form of the name can indicate the national origin of the character.

It has been observed that there are quite a few zoonyms in the works, in particular, those animals have nicknames which are directly related to the main characters of the works and carry some semantic load for the development of the action.

The article determines that the main function of literary anthroponyms in the analyzed historical texts for children and youth is the creation of an appropriate temporal, spatial, cultural and social context, in addition, they can express an evaluative connotation depending on the author's intention.

Keywords: *literary and artistic anthroponym, literature for children and youth, functions of literary anthroponym, zoonyms.*

Постановка наукової проблеми.

Зацікавлення лінгвістів та літературознавців текстами літератури для дітей і юнацтва продиктоване вагомим значенням цього виду мистецтва для формування, розвитку та становлення нового покоління українців, яке, осмислюючи минуле, аналізуючи сьогодення та плануючи майбутнє, свідомо обиратиме європейський напрям розвитку українського суспільства. Сучасні дитячі автори, які працюють з історичною тематикою, передусім у творах зображають події, покликані пояснити читачеві витоки нашої державності та політичної традиції, менталітету й ідентичності, загальнолюдських цінностей, що, на

нашу думку, допомагає дитині-читачеві зрозуміти себе, своє коріння, задуматися над викликами, які вже пережив український народ, та інтегрувати до свого життєвого досвіду здобуті знання. Мова текстів є ключем до розуміння сенсів, які вони несуть. Чільне місце серед трансляторів змісту посідають власні імена, які через вдало дібрану форму здатні передати максимальну кількість інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературна ономастика випрацювала значний термінологічний апарат, однак і досі не існує загальноприйнятої для всіх термінологічної системи для вивчення антропонімів у художніх текстах, кожна школа використовує власні

напрацювання та теоретичні обґрунтування. Теоретичні питання літературної ономастики з'ясовано в працях Г. Лукаш, Ю. Карпенка, Л. Белея та ін.; функційно-стилістичний аспект художньої антропонії досліджують А. Вегеш, Г. Шотова-Ніколенко, Д. Козловська, М. Доценко та ін. Лексико-семантичну специфіку літературних онімів на матеріалі літератури для дітей та юнацтва, зокрема у творах Г. Вдовиченко, Л. Ворониної, О. Дерманського, О. Ільченка, А. Лолько, Г. Малик, А. Сіяніки, В. Читая, Н. Чуб та Ю. Ярмиша, проаналізовано в розвідці Л. Шитик, Л. Юлдашевої [9], а в статті Т. Марченко [7] схарактеризовано власні назви як елементи сюжетно-рольової гри на основі повісті В. Нестайка "Казкові пригоди Грайлика". У дослідженнях, які порушують питання залежності виявів креативності та незвичності антропонімів у літературі для дітей і юнацтва від жанру тексту, автори роблять висновок про те, що незвичні власні імена більш характерні для фентезі, традиційні – для реалістичної прози, в історичних романах наявні обидва названі види [11]. Зважаючи на незначну кількість досліджень, пов'язаних із функціонуванням літературних антропонімів у межах творів для дітей і юнацтва, вважаємо актуальним визначення основних особливостей власних імен у творах історичного тематичного спрямування.

Мета дослідження. Мета – дослідити специфіку функціонування літературно-художніх антропонімів у пригодницько-історичних творах для дітей і юнацтва, зокрема в романі "Сині Води" В. Рутківського та повісті "Пригоди тричі славного розбійника Пинті" О. Гавроша.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Власна назва персонажа художнього тексту є одним з аспектів реалізації авторської позиції у творі, а тому бере

участь у "формуванні смислового змісту тексту" [3: 11].

В українському мовознавстві сформувався три школи дослідження власного імені в художній літературі та відповідно функціують такі терміни на позначення назви персонажа: "літературний антропонім" (Одеська школа: Ю. Карпенко, Г. Шотова-Ніколенко, Л. Фомина та ін.), "поетонім" (Донецька школа: Г. Лукаш та ін.), "літературно-художній антропонім" (Ужгородська школа: Л. Белей, А. Вегеш та ін.). У нашій розвідці послуговуватимемося терміном "літературно-художній антропонім" (ЛХА), трактуючи його як "власну назву персонажа, тобто дійової особи літературно-художнього твору" [3: 13].

Називання героїв художнього тексту пов'язано з авторською оцінною позицією та антропоцентричною спрямованістю самого твору, оскільки історичні події подають крізь призму життя головних персонажів, що дає змогу осмислити загальне в конкретному, підсвітити потрібні та актуальні особистісні сенси. На думку М. Крупи, постійне повторення власного імені в тексті перетворює його на тематичне слово та "забезпечує йому можливість різноманітних контекстів. Завдяки нероздільності із дійовою особою, ім'я сприймається й асоціюється з нею, воно не тільки вказує на предмет позначення, але й виступає і його характерологічним представником" [6: 314]. Дослідниця вважає, що "змістове насичення здійснюється поступово – від абзацу до абзацу і завершується останнім словом" [6: 314]. Як наголошує А. Вегеш, "..оніми в художньому творі семантично наповнені, оскільки, окрім номінативної, доповнені характеристичною функцією. Так письменник паралельно створює ім'я і образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного" [3: 11].

Дійові особи твору є активними учасниками розвитку сюжету, окрім цього, їхні імена дають авторові змогу означити просторову та часову дійсність художнього тексту [3: 23].

Історичний роман Володимира Рутківського "Сині Води" розповідає про одну з легендарних битв минулого. Головним героєм твору є князь Дмитро Боброк, який веде свій рід від Михайла-Коріята Гедиміновича, брата Ольгерда Гедиміновича – великого князя литовського і руського. Битва на Синіх Водах – напівлегендарна битва між литовсько-руськими та татарськими військами, що відбулася в 1362 році.

Оповідь у тексті розпочата травнем 1361 року, тобто за рік до самої битви. Роман змальовує життя українських територій, частина яких опинилася під владою литовських та руських князів, частина – Золотої Орди, а деякі (черкаські та воронівці) – на порубіжжі між двома різними світами – литовсько-руським та татарським. Відповідно перед автором постало завдання відобразити життя і взаємодію названих світів, де чи не основним засобом демонстрації соціального статусу є саме вдало дібрані літературно-художні антропоніми.

Для введення читача в часовий контекст твору використано імена історичних постатей (князі Ольгред, Кейстут; беклербек Мамай), однак їхня художня біографія та історичні відомості про них не завжди збігаються (Дмитро Боброк). У романі можна чітко простежити окремі соціальні та культурні світи, які виразно проілюстровані літературно-художніми антропонімами.

У творі зображено таке соціально-історичне явище, як бродництво, що, як нам відомо, надалі стане підґрунтям українського козацтва. Світ бродників репрезентують як однокомпонентні літературно-художні антропоніми, що виконують характерологічну функцію (Гирич, Хвесько, Карась, Дергач, Жмурига, Ковадло, Трясило, Ковбик, Вепр, Оцупок, Куниця, Кирдяга, Калитка, Пугач), так і двокомпонентні (Михейко Лобода, Лукіян Медовуха, Василь Дишло, Самійло Корж, Яцько Сторчак, Іван Бирладник, Данило Ратище, Степан Рубець, Пилип

Вирвикишка, Михайло Коновал, Грицько Байдебура, Левко Сила, Тиміш Самуся, Янько Валюта, Сидір Діркозад, Рудий Карпо, Данило Бут, Охрім Назарків, Янь Безрідний, Фесько Кучерявий). Причому в авторській оповіді переважно використано прізвиська, а самі імена читач дізнається з діалогів між персонажами. Наведені антропоніми засвідчують традицію творення прізвиськ запорозьких козаків, які для номінації використовували "або пам'ятний вчинок людини, або незвичайну подію в її житті, або особливу рису її характеру, поведінки чи зовнішнього вигляду. В основу прізвищевих назв часто закладалися жарт, гумор, насмішка. Тому ці прізвиська експресивні, емоційно-оцінні" [1]. Щодо пояснення назв осіб у тексті твору, то автор подає їх частково й саме для тих персонажів, характеристика яких є необхідною для розвитку дії, напр.: "Що тут розуміти? – обізвася замість Гирича **Барило**. Це ймення, судячи з випитого, він носив не дарма... І **Барило** завершив свої діла довгим ковтком" [8 : 20]. За допомогою такого опису автор наштовхує читача на здогад про те, що ім'я пов'язане зі звичкою людини багато випивати та має негативну конотацію, яка виявить себе в діях названого героя.

Пласт антропонімів, пов'язаних зі світом татар, передбачає наявність поряд із власним іменем апелятива на позначення титулу, соціального стану чи військового звання, що відразу вказує на чітку ієрархічну будову цього суспільства та підпорядкування нижчих за статусом вищим, напр.: Юсуф-бек, Ібрагім-ага, Хасан-бек, мурза Сурак, нукер Качуба, Темрюк-мурза, Тахір-мурза, хан Басирбек, темник Корой-баші, хан сераскир Хайдар, Селім Тугар-баша, мурза Бечака; іноді важливим є територіальне означення належних володінь: очаківський хан Хаджибей, буджацький хан Котлабуг, подільський хан Солтан, шаруанський хан Кубрак, хан перекопський Албек,

золотоординський хан Джамібек. Щоб висловити повагу та значущість людини, до імені додано означення, які виражають хоробрість (*Сабадур-батир*), мудрість (*товкач Мустем-алі*). Для номінації персонажів, які не мають титулів, але активно залучені в розвиток подій, використано однокомпонентні антропоніми: *Ахмет, Зейнула, Аліма, Сабір, Метакса*.

Іншим шаром антропонімів, для яких важливе означення титулу, є світ князів, чий імена яскраво ілюструють злиття литовських та руських знатних родів, напр.: *"Ольгердові брати Любарт, Кейстут, Коріят. Слідом за Коріятом спішили його кремезні – всі в батька – сини Юрій, Олександр та Костянтин. А всього всілося за святковим столом біля тридцяти мужів Гедимінового кореня. Прибули і брати Володимирові – Дмитро Брянський та Сіверський, Дмитро-Корибут Чернігівський, Андрій Полоцький"* [8: 287]. Головна сюжетна лінія пов'язана з Дмитром Боброком, сином Михайла-Коріята Гедиміновича та княгині Олени, тобто цей герой має знатне походження, однак зображена в романі поведінка демонструє його бажання приховати свій титул. Ведення воїнського життя нарівні з іншими має на меті викликати в інших бажання ставитися як до свого, прийняти за свого, довіряти, як своєму, боротися, як за свого, тобто представлення себе просто Дмитром без відповідних регалій має прагматичну мету щодо конкретної події, зокрема під час викрадення бродниками Гирича – намір запевнити про відсутність знатності, щоб переконати в тому, що немає в кого вимагати грошей. Для Петрика дозвіл називати дядьком Дмитром – це вияв доброти та піклування про сироту; для селян та бродників – намагання зійти за свого, викликати довіру та дізнатися про стан речей зсередини. У кінці другої частини роману герой шляхом народного голосування стає отаманом бродників, натяк на таке завершення подій був у самій назві першої частини "Князь бродників".

Для називання нижчого шабля ієрархії використано титул *боярин*, поєднаний зі знатними іменами, напр.: *боярин Ростислав, боярин Василько*. Цікавим персонажем є дядько *Віхол*. Саме ім'я співзвучне зі словом *віхола* "метелиця; [грозова буря]" п. *wicholic* "валити, крутити" – очевидно, похідне від того самого кореня, що й *віяти*, псл. **veti*; – споріднене з лит. *viesulas* "вихор", лтс. *veisuols* "тс.", іє. **uei-s-* "вити, дуги"; фонетичні форми з **ви** зумовлені зближенням з вихор, вихати" [4: 407]. Однак ніякого знатного чи поважного означення до нього не додано, хоч із розвитку подій зрозуміло, що він був впливовим радником князя Ольгрета та займався військовим вишколом княжат, серед яких і головний герой – Дмитро Боброк. У думках персонажів дядько Віхол пробуджує спогади про життя під час навчання військової справи, відвагу і мужність, яку здобували княжі мужі, тобто вихор сильних почуттів, пов'язаний зі зміною статусу хлопців, їхнього переходу до статусу мужів-воїнів; боротьбу за своє місце у війську, намагання перевершити супротивників, змагання за бойову славу. На нашу думку, використання апелювання на позначення родинного зв'язку **дядько** Віхол акцентує на важливості цього героя в житті княжого роду.

Для приховування державних таємниць князі вигадують кодову назву для позначення беклербека Мамає й називають його в розмовах *"друг Рашид"*. Таке вживання цієї номінації має цілком прагматичне значення, оскільки той, хто не знає розшифрування, не зрозуміє повідомлення, а тому таємниця переговорів буде збережена, як і вся інформація, пов'язана з нею. Значення слів, зокрема *друг*, обраних для номінації Мамає, демонструє позитивне ставлення до нього князівської верхівки та їхнє прагнення до співпраці.

Люди, які живуть на порубіжжі, представлені власними назвами разом з апелюваннями на позначення їхнього

соціального становища (воронівський староста Федір Коцюба, переяславський староста Янько Леміш), родинних зв'язків (батько Тимка Василь Хвоц, кум Медовухи Пилип Берендей та його дружина Явдоха, їхній син Янько), виду діяльності (перевізник Панько, лірник дід Остап та його хлопчик-поводир Мирон).

Зоонімів у творі досить мало, зокрема, клички мають лише тварини, які безпосередньо пов'язані з головними персонажами твору. Коня Дмитра Боброка звати *Коршун*, кличка демонструє непересічну та могутню зовнішність тварини: "І лише один кінь – великий, вороний – ніс свого господаря без будь-якої принуки. Скидалося на те, що він здатен був прискорити свій і без того стрімкий біг" [8 : 14]; "Сатана, а не кінь, – захоплено прищмокував Гирич. – Справжній сатана!" [8 : 16]. Цей кінь справді був другом князя Боброка та помер за свого господаря. Новий кінь – *Вітрик* – уже не має такого опису, як попередній. Суфік *-ик* зононіма може вказувати на недосвідченість та молодість нового бойового коня на противагу попередньому. У Петрика є друг – кудлань *Рябко*, який теж гине на острові: "Рябко був здоровецьким псом із домішками вовчої крові. Петрик підібрав його ще цуцням, і відтоді Рябко вважав за хазяїна лише його, Петрика. Настільки вважав, що, коли тітка Явдоха вигнала хлопчика зі своєї хати, Рябко теж подався слідом" [8 : 19]. Кличка коня Тимкового батька – *Гнідий*, а коня Петрика – *Гнідко*, що може відображати характеристику власників тварин: перший – доросла людина, другий – хлопчик-підліток.

Головними дитячими антропоцентрами роману є два хлопчачі образи – *Тимко* й *Петрик*. Скорочена пестлива форма їхніх імен указує на вік цих персонажів та авторське позитивне оцінне ставлення до них. Обоє хлопців походили з одного села Воронівки, Тимко ріс лише з батьком, Петрик був сиротою. Упродовж роману їхні долі часто

перетинаються й саме їхній кут зору використано для сприйняття подій. У кінці твору постають дорослі хлопці, які обрали різні шляхи в житті: Петро – військову справу, а Тимко – ремесло та сімейне життя. Уже в епілозі оповідач іменує Петрика як Петро Байдачний, за такого використання літературно-художній антропонім указує на зміну вікового й суспільного статусу персонажа.

Проаналізовані літературно-художні антропоніми підтверджують тезу про те, що обрана автором тематика й жанр визначають форму та код повідомлення, які він хоче донести до читацької аудиторії [10: 100]. Власні імена досліджуваного тексту відтворюють історичний контекст оповіді, органічно передають соціальні ролі та звичаї тогочасного суспільства, означають просторову локацію подій.

Ще одним текстом на історичну тематику є повість О. Гавроша "Пригоди тричі славного розбійника Пинті". Літературознавиця Т. Качак визначає повість як "пригодницьку історико-біографічну, в якій поєднано художню біографію, історичну правду і художній вимисел, пригодницький тип сюжету й композиційної побудови" [5 : 138]. Щодо специфіки мовного оформлення твору, то дослідниця акцентує на переважанні "фольклорних портретів, що увиразнює жанрові особливості й фольклорну стилізацію" [5: 137]. Зазначені риси простежуємо й у доборі літературно-художніх антропонімів.

Мотивація імені головного героя подана відразу: "Не тепер і не колись, а, мабуть, ще в ті часи, як сам цісар під стіл пішки ходив, не в чужій країні, а в зеленій Верховині народився у селі Три Пеньки нічогенький хлопчик – десь так кілограмчиків зо п'ять буде. **Назвали його Григором на честь небіжчика діда** – відомого баяндрасника і весільного старости" [2: 5]. Інші персонажі тексту мають ту форму імені, яка відображає їхнє суспільне становища, напр.: *отець Михайл*, "...*кругленька, як діжечка, Катря*", "...*перебиває її Анця, одвічна*

суперниця" [2: 7], "...відомий п'яниця та добра душа Мирон Кучерявий" [2: 9].

Повість поділена на 23 розділи, кожен із яких описує конкретну пригоду розбійника Пинті чи пов'язаних із ним людей, зокрема, перші два розповідають про його народження та дорослішання, яке проходило в хрещеної матері – відьми **Зубані**. Мотивація імені пов'язана із її зовнішністю: "...цімборашка матері, яку за **щирю усмішку прозивали Зубанею**. Жила вона віддалік од села. Сама як перст. **Мала зуби, мов підкову**. Точніше, це не зуби були, а одностайна кістка – як кінське копито. А що Зубаня зналася на травах, то в селі недаремно казали, що вона – ворожка і водиться з нечистою силою. Та Зубаня була доброю з матір'ю Пинті, тож покликала її за куму" [2 : 9]. Зважаючи на своє заняття відьмацтвом, Зубаня мала й відповідних подруг, чії імена не менш колоритні: "Якось прийшли в гості до Зубані дві її подружки з третього села – **Глуханя і Сліпаня**. Такі самі відьми-босоркані, як і вона. Тільки що зуби менші" [2: 13].

У становленні головного героя важливе місце відведено його знайомствам з іншими людьми, зокрема, значний вплив на формування добрих якостей Пинті мав персонаж Янко, у якого була світла душа. Мотивація його прізвиська відображає ставлення людей до нього: "...гукнув Пинті вівчар, який сперся неподалік двома руками об пастушу ґирлигу. Широкий ремінь обвивав його міцний стан. На маківку була зсунута засмальцьована крисаня, що втратила від дощів свій колір. То був **Янко Причмелений, якого в селі вважали дурником**. Бо мав уже років тридцять, а дівчат десятою дорогою обминав" [2 : 17], "Янко був **диваком**. Більше тримався хаці, як села. Людей сторонився. Казали, що спить тут, у лісі" [2: 18].

У творі наявні два зооніми на позначення друзів-тварин персонажів, зокрема пес Люципер: "...як вівчар

свиснув чорного кудлатого Люципера, і той завзято почав хлєбати чарівну страву. То був справжній пастуший собацюра з великими зубастими щелепами, що й на вовка один може ходити" [2: 19], коза-друг старого опришка Андрія Мухи – **Маня**.

Власні назви для позначення опришків пов'язані з тим, що "майже кожен з них ходив не під своїм іменем, боявся нашкодити родичам, які залишились у долинах" [2: 98], тобто перехід до опришків передбачав відмову від свого імені й прийняття нового, оскільки його носій набував нового життя – розбійницького. Ці прізвиська або пояснені в мовленні оповідача (напр.: "А про мене – що назад, що вперед, аби лиш не на місці! – і собі витягнув куриво старий **Доманич** із запалими щоками. У нього забрали єдиного сина до війська шість років тому. Жінка з горя захворіла та невдовзі й померла, а старий з розпачу подався у розбійники. Вже два роки ходить він з Пинтею. Дивну прозивку дістав від побратимів, бо часто зітхав, кажучи: "**А дома – нич**". "**Ну то будеш Доманичем!**" – вирішили опришки" [2: 98]; "...зауспіхався вродливий і статечний хлопець із благородними рисами... Він мав прозивку "**Графинчик**", бо й **справді був графським сином**" [2: 98]); або походять з оповідок та легенд про опришків (напр.: Василь Зуб; "А се, мабуть, славний отаман **Данило Череп**, – здогадався Пинтя. – Але ж його живого четвертували, а голову на палі на торговиці виставили! Аби нікому не кортіло в опришки йти..." [2: 58]; "Отож, славний на всі гори опришок **Андрій Муха** стоїть перед тобою власною персоною, – старушок зняв кумедну шапку, поклонився і розшаркався" [2: 37]); або не мають пояснення, але своєю експресивністю маркують належність до опришків (Іван Качулка, Василь Шпінька, Циган Мішко).

Емоційно-оцінними літературними антропонімами є власні назви на позначення панів та інших статусних чиновників. Розпізнати іронічне

забарвлення номінації допомагає контекст: "**Його милість пан Бебекало** мешкав у Трьох Пенях, хоч до його маєтності належало ще дев'ять сіл в окрузі. Він уважав себе людиною дуже культурною, начитаною і передовою. Навіть грав у шахи і писав листи до столиці, хоча й з помилками. Тому щиро гадав, що всім його підданам вельми пощастило з таким господарем" [2: 63]; "Так, – підняв він статечно голову, – треба відродити дух лицарства славного **роду Бебекалів!**" І глянув на родинний герб, який висів над шаблями. На ньому були зображені **три барани**" [2: 66]. Поведінка та думки героя явно не відповідають його шляхетному статусові, що викликає комічний ефект, а саме прізвище Бебекало, утворене через звуконаслідування бекання вівці, демонструє низькі розумові здібності його власника.

Антропоніми на позначення вельмож виконують характерологічну функцію, напр.: номінація **барон Чмирик** передає зовнішність та манери поведінки, зокрема боягузливість персонажа: "**Се був маленький сухенький чоловічок, який радше нагадував канцеляриста, ніж родовитого пана**" [2: 80]; "**Маленький господар і досі їв як не своїм ротом. А при сих словах, здається, ще змінився. Із Чмирика, либонь, став уже Чмиричком або й Чмиричатком**" [2: 142].

Форма власного імені може відображати національне походження героя: **кавалерист цісарської гвардії пан Юзеф Нагаєвський, капітан залоги Хустського замку Штефан Смоляк, корчмар Мотя Лейбус, пан Кальман Беринда, комендант Хустського замку Дюла Кокоси, економ Шикарош, Мойше Вайс, Абрагам Ровт, Лейба Цінкус**.

Літературний антропонім **барон Юрген фон Гутентаґ** акцентує не лише на походженні, а й на мовленні зі столичним акцентом: "**– Мені потрібен полонений пандіта. Путь-який! Фітразу!** – тихо промовив віденський

слідчий, розлядаючи холодними сірими очима свої пещені руки. Говорив він з відчутним столичним акцентом" [2: 118–119]; "**– Гут! Зер гут!** – задоволено промовив фон Гутентаґ і знову переключився свою увагу на манікюр. – **Зафтра ми почнемо операцію. Мені потрібно дфаццять фаших найліпших людей**" [2: 119].

На протигагу панам, які смачно їдять та спочивають, є селяни, які важко працюють та зазнають побоїв, якщо господареві щось не сподобалося. Ця опозиція відображена в іменах селян, зокрема, слугу, якого жорстоко покарали за спізнення, звати **Петро Біленький**, прізвище символізує чисту й праведну душу цієї людини.

Номінації персонажів дітей мають пестливі форми (**кухарчук Івась, малий Микольцьо**), що демонструє прихильне ставлення оповідача до них.

Висновки й перспективи дослідження.

Отже, аналіз літературно-художніх антропонімів у зазначених пригодницько-історичних текстах дає підстави констатувати, що використання власних назв у них пов'язане передусім із функцією створення контексту оповіді, надання їй художньої конкретики та увиразнення, паралельно з цим вони часто виражають оцінку конотацію, зокрема позитивну, негативну чи іронічну.

Вибір власних імен для створення художнього світу оповіді передбачає врахування різних чинників, основним серед яких є тематика та жанр твору, зокрема, тексти історично-пригодницького спрямування актуалізують часову і просторову ідентифікацію імені, що передбачене прагматичною спрямованістю цього жанру на відтворення історичного тла. Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні специфіки функціонування літературно-художніх антропонімів у творах для дітей і юнацтва детективного жанру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоусенко П. І. Козацькі прізвиська. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kozacki_prizvyshcha (дата звернення: 26.04.2023).
2. Гаврош О. Пригоди тричі славного розбійника Пинті. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. 208 с.
3. Вегеш А. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки: методичний посібник для студентів 5–6 курсів філологічного факультету. Ужгород, 2021. 67 с.
4. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. колегія: О. С. Мельничук, І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1. 634 с.
5. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. Київ: Академвидав, 2018. 320 с.
6. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: Посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. 496 с.
7. Марченко Т. Власні назви в текстах дитячої літератури як елементи сюжетно-рольової гри (на матеріалі повісті Всеволода Нестайка "Казкові пригоди Грайлика"). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. 2. С. 75–80.
8. Рутківський В. Сині Води: історичний роман: для сер. та ст. шк. віку. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 440 с.
9. Шитик Л., Юдашева Л. Специфіка літературних онімів сучасних творів для дітей та юнацтва. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 4. Том 31(70). С. 142–154.
10. Stephens J. Linguistics and stylistics. *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* / edited by Peter Hunt. Taylor & Francis e-Library, 2004. P. 99–111.
11. Widyastuti, M. R. Nababan, Riyadi Santosa, Agus H. Wibowo, Slamet Setiawan. What's in a Name? Literary Anthroponymy in Children's Literature. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research. Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities (IJCAH 2020)*. 2020. V. 491. P. 858–861.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATE)

1. Bilousenko, P. I. (2007). Kozatski prizvyscha [Cossack surnames]. *Entsyklopedia istorii Ukrainy*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kozacki_prizvyshcha (reference date: 26.04.2023) [in Ukrainian].
2. Havrosh, O. (2016). Pryhody trychi slavnogo rozbiynyka Pyntia [The adventures of the thrice-famous robber Pinti]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 208 p. [in Ukrainian].
3. Vegesh, A. (2021). Problemy ukrainskoi literaturno-hudozhnoi antroponimiky: metodycnyi posibnyk dlia studentiv 5–6 kursiv filolohichnoho fakultetu [Problems of Ukrainian literary and artistic anthroponymy: a methodological guide for students of 5–6 years of the Faculty of Philology]. Uzhhorod. 67 p. [in Ukrainian].
4. Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy: u 7 t. (1982). [Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 volumes] / Melnychuk, O. S., Bilodid, I. K., Kolomiets, V. T., Tkachenko, O. B. (Eds.). Kyiv: Naukova dumka. Vol. 1. 634 p. [in Ukrainian].
5. Kachak, T. (2018) Tendentsii rozvytku ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva pochatku 21 st. [Trends in the development of Ukrainian prose for children and youth at the beginning of the 21st century]. Kyiv: Akademvydav. 320 p. [in Ukrainian].
6. Krupa, M. (2010). Linhvystychnyi analiz hudozhnoho tekstu: Posibnyk dlia studentiv filolohichnyh spetsialnostei vyschyh navchalnyh zakladiv [Linguistic

- analysis of a literary text: A guide for students of philological specialties of higher educational institutions]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. 496 p. [in Ukrainian].
7. Marchenko, T. (2014). *Vlasni nazvy v tekstah dytiachoi literatuty yak element siuzhetno-rolovoi hry (na materialy povisti Vsevoloda Nestaika "Kazkovi pryhody Hrailyka")* [Proper names in the texts of children's literature as elements of a plot-role game (based on the story "The Fairy-tale Adventures of Hrailyk" by Vsevolod Nestaiko)]. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Philological sciences. Linguistics.* 2. P. 75–80. [in Ukrainian].
 8. Rutkivskiy, V. (2015). *Syni Vody: istorychnyi roman: dlia ser. ta st. shk. viku* [The Blue Waters: historical novel: for middle and high school age]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. 440 p. [in Ukrainian].
 9. Shytyk, L., Yuldasheva, L. (2020). *Spetsyfika literaturnykh onimiv sychasnykh tvoriv dlia ditei i yunatstva* [Specificity of Literary Onymes of Modern works for Children and Youth]. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Social communications.* 4. V. 31 (70). P. 142–154. [in Ukrainian].
 10. Stephens, J. (2004). *Linguistics and stylistics. International Companion Encyclopedia of Children's Literature/ ed. by Peter Hunt. Taylor & Francis e-Library.* P. 99–111. [in English].
 11. Widyastuti, M. R. Nababan, Riyadi Santosa, Agus H. Wibowo, Slamet Setiawan. (2020). *What's in a Name? Literary Anthroponymy in Children's Literature. Advances in Social Science, Education and Humanities Research. Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities (IJCAH 2020). Vol. 491.* P. 858–861. [in English].

Стаття надійшла до редколегії: 28.04.2023

Схвалено до друку: 26.05.2023